

СЕКЦІЯ 1 ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ

УДК 336.143.2

Балицька О.І.*аспірант кафедри економічної теорії
Львівського національного університету імені Івана Франка*

АНАЛІЗ ДИНАМІКИ ТА СТРУКТУРИ ДЕРЖАВНИХ СОЦІАЛЬНИХ ВИДАТКІВ В УКРАЇНІ

Розглянуто суть та класифікацію соціальних видатків, також проаналізовано динаміку та структуру соціальних видатків в Україні. Проаналізовано виконання соціальних витрат державного бюджету. Розкрито низку факторів, що значною мірою визначають напрямки та ефективність соціальних видатків в Україні.

Ключові слова: державний бюджет, видатки бюджету, соціальні видатки, видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення, соціальна сфера.

Балицкая О.И. АНАЛИЗ ДИНАМИКИ И СТРУКТУРЫ ГОСУДАРСТВЕННЫХ СОЦИАЛЬНЫХ РАСХОДОВ В УКРАИНЕ

В статье рассмотрена сущность и классификация социальных расходов, также проанализирована динамика и структура социальных расходов в Украине. Проанализированы выполнения социальных расходов государственного бюджета. Раскрыт ряд факторов, которые в значительной степени определяют направления и эффективность социальных расходов в Украине.

Ключевые слова: государственный бюджет, расходы бюджета, социальные расходы, расходы на социальную защиту и социальное обеспечение, социальная сфера.

Balitska O.I. ANALYSIS OF DYNAMICS AND STRUCTURE OF PUBLIC SOCIAL EXPENDITURE IN UKRAINE

The article considers the nature and classification of social spending. Analyzed the dynamics and structure of social expenditures in Ukraine. Revealed a number of factors that largely determine the direction and effectiveness of social expenditures in Ukraine.

Keywords: state budget, expenditures, social expenditures, spending on social protection and social security, social sphere.

Постановка проблеми. Актуальним питанням трансформаційних процесів в Україні залишається проблема значної диференціації доходів населення. Низький життєвий рівень та суттєва поляризація родинного розподілу національного доходу зумовлюють неспроможність окремих категорій громадян забезпечити свої сім'ї всіма життєво необхідними благами. За таких умов зростає роль держави у забезпеченні громадянам гарантованих Конституцією України прав, зокрема на: життя, безпечні умови праці, винагороду за працю, захист сім'ї, відпочинок, освіту, житло, охорону здоров'я та медичну допомогу, соціальне забезпечення тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато вітчизняних та зарубіжних вчених у своїх працях досліджували проблеми формування та реалізації бюджетної політики в соціальній сфері, серед яких Василик О.Д., Дробозіна Л.А., Кравченко В.І., Луїна І.О., Опарін В.Н., Родіонова В.М., Павлюк К.В., Пасічник Ю.В., Сало І.В., Соколовська А.М. та інші.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз динаміки та структури державних соціальних видатків в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фінансове забезпечення галузей соціальної сфери здійснюється за рахунок бюджетів усіх рівнів, коштів підприємств, установ, організацій та соціальних фондів. В Україні фінансування соціальної сфери здійснюється переважно за рахунок державних коштів, а отже за рахунок державного та місцевих бюджетів. Проте через обмеженість бюджетних ресурсів і їх неефективність залишаються нерозв'язаними ряд проблем щодо фінансування освіти, духовного й фізичного розвитку, охорони здоров'я, соціального захисту населення.

Сьогодні в Україні соціальна політика держави та її діяльність в соціальній сфері мають дуже важливе значення для життя суспільства. Причинами цього є різке падіння доходів більшої частини населення при переході до ринкової економіки, а також орієнтація громадян на отримання соціальних послуг саме від держави. Особливо гострим стає питання забезпечення соціальних стандартів життя населення в умовах загострення світової економічної кризи.

Доходи громадян істотно зменшуються під час кризи, особливо це стосується малозабезпечених верств населення, так як вони не можуть самостійно задовольнити свої першочергові потреби. Унаслідок цього на перше місце виходить потреба в збільшенні фінансування соціальних видатків, посилюється соціальна функція держави, тобто функція забезпечення потреб громадян у суспільних благах і фінансової підтримки найбільш уразливих верств населення [7].

Наслідками кризи, що розпочалася наприкінці 2008 року, для нашої держави стали: скорочення чисельності робочих місць, обсягів виробництва, затримка виплати заробітної плати і, взагалі, посилення напруги у суспільстві. Ці проблеми, як наслідок, призвели до зменшення дохідної частини бюджету та, у свою чергу, до обмеження фінансування державою соціальних програм та виконання нею соціальних зобов'язань.

Бюджет є важливим інструментом перерозподілу валового внутрішнього продукту для забезпечення соціальної справедливості. Підвищенню його ролі в соціальних процесах свідчить формування нового бюджетного механізму фінансування соціальної сфери, що спричинило збільшення бюджетного фінансування соціальних видатків (табл. 1).

Таблиця 1

Аналіз структури соціальних видатків державного бюджету за 2008-2012 рр.

Рік	Всього видатків б-ту, млрд. грн.	Освіта		Охорона здоров'я		Духовний і фізичний розвиток		Всього на соціальну сферу		Соціальний захист і соціальне забезпечення		Всього на соціальний захист та соціальну сферу	
		млн грн.	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.
2008	312,0	61,0	19,6	33,6	10,8	7,9	2,5	102,5	32,9	74,1	23,8	176,6	56,6
2009	307,4	66,8	21,7	36,6	11,9	8,3	2,7	111,7	36,3	78,8	25,6	190,5	62,0
2010	377,8	79,8	21,1	44,7	11,8	11,5	3	136,0	36,0	104,5	27,7	240,5	63,7
2011	416,8	86,2	20,68	48,9	11,7	10,1	2,6	145,9	35,0	105,4	25,3	251,3	60,3
2012	492,4	101,5	20,61	58,4	11,9	13,6	2,8	173,5	35,3	109,9	22,3	283,4	57,6

Джерело: Висновки щодо виконання Державного бюджету України.

Таблиця 2

Державні соціальні видатки в Україні у 2008-2012 рр.

Категорія видатків	2008	2009	2010	2011	2012
Охорона здоров'я, млрд. грн.	33,6	36,6	44,7	49,0	58,5
Соціальний захист та соціальне забезпечення, млрд. грн.	74,1	78,8	104,5	105,4	125,3
Соціальні видатки зведеного бюджету, млрд. грн.	107,7	115,4	149,2	154,4	183,8
% ВВП	11,4	12,6	13,6	11,9	13,0
Пенсійний фонд України, млрд. грн.	150,3	186,3	191,4	211,0	233,7
Фонд загальнообов'язкового державного страхування України на випадок безробіття, млрд. грн.	4,7	5,9	6,8	8,1	6,9
Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві, млрд. грн.	3,7	3,5	4,0	4,6	5,7
Фонд соціального страхування від тимчасової втрати працездатності, млрд. грн.	7,2	7,5	8,2	7,6	9,3
Видатки фондів державного соціального страхування, млрд. грн.	165,9	203,2	210,4	231,3	255,6
Державні соціальні витрати, усього, млрд. грн.	273,6	318,6	359,6	385,7	439,4
% ВВП	28,8	34,9	32,8	29,6	31,2

Джерело: Офіційний сайт державної казначейської служби.

Таблиця 3

Інформації щодо відсотків виконання державного бюджету за видатками у 2008-2012 рр. (%)

Показники	Роки				
	2008	2009	2010	2011	2012
Всього	96,7	96,6	98,7	97,1	95,2
З них:					
Загальнодержавні функції	93,9	84,9	97,8	98,0	96,6
Оборона	99,2	98,7	97,2	98,6	89,8
Громадський порядок, безпека та судова влада	97,1	98,2	98,8	99,0	97,8
Економічна діяльність	92,9	96,7	93,7	87,5	85,4
Охорона навколишнього природного середовища	94,7	93,4	96,6	83,5	85,1
Житлово-комунальне господарство	75,7	67,9	95,6	25,1	47,8
Охорона здоров'я	94,0	95,5	97,9	94,1	91,0
Духовний і фізичний розвиток	91,9	94,9	94,5	93,4	85,7
Освіта	98,3	99,4	99,5	98,9	98,7
Соціальний захист та соціальне забезпечення	98,6	99,2	99,7	99,2	97,4
Кошти, що передаються до бюджетів інших рівнів	97,6	98,6	98,8	99,0	97,4

Джерело. Висновки щодо виконання Державного бюджету України.

Аналізуючи наведену таблицю, можна сказати, що частка видатків на соціальну сферу та соціальний захист населення у структурі усіх видатків зведеного бюджету України збільшилася з 176,6 млн грн. у 2008 році до 283,4 млн грн. у 2012 році. Варто зазначити, що в абсолютному значенні спостерігається стійке зростання частки цих видатків в аналізований період, проте, аналізуючи відсоткову зміну видатків на соціальну сферу та соціальне забезпечення, можемо сказати, що тут немає стійкої тенденції до збільшення, а навпаки, спостерігається зменшення їх частки в зведеному бюджеті України. Необхідно зазначити, що протягом останніх років збільшення соціальних видатків було спричинено постійними пе-

редвибірчими кампаніями, які наввипередки декларували підвищення рівня життя населення, зокрема мова йшла про підняття розмірів заробітних плат та пенсій.

Найбільшою видатковою статтею Державного бюджету України є стаття «видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення», яка за обсягом випереджає охорону здоров'я, освіту та видатки на економічну діяльність. Якщо аналізувати динаміку видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення державного бюджету в абсолютному виразі, то спостерігається їх зростання. Таке зростання пояснюється, в основному, збільшенням видатків на оплату праці, на надання пільг та допомог, через

підвищення розмірів мінімальних соціальних стандартів, і покриття дефіциту Пенсійного фонду, що пов'язано з підвищенням розмірів прожиткового мінімуму [1].

На підставі аналізу частки соціальних видатків в зведеному бюджеті України, яка складає в середньому 60%, можна говорити про значний рівень соціалізації бюджету. Також про значні обсяги видатків зведеного бюджету в соціальну сферу свідчить аналіз коштів, що передаються до бюджетів інших рівнів, оскільки значну частину серед них займають саме видатки соціальної спрямованості, так як більшість державних соціальних видатків реалізуються на місцевому рівні через трансфертну політику. Зокрема, за період дослідження частка коштів, що передаються до бюджетів інших рівнів в середньому становила 25,9% та в 2012 році зросла на 60,979 млрд. грн. порівняно з 2008 роком та становили 124,5 млрд. грн. [8].

Частка державних соціальних видатків у ВВП зросла у 2012 році на 2,4% порівняно з 2008 роком, а саме з 28,8% до 31,2% (табл.2).

Зауважимо також, що соціальні видатки, а особливо видатки на соціальне забезпечення та соціальний захист населення порівняно з іншими напрямками державних видатків фінансуються практично у повному обсязі від запланованого (табл. 3).

Політика соціальних виплат та гарантій повинна ґрунтуватися на об'єктивній економічній ситуації. Сучасний стан розвитку системи соціального захисту характеризується: невідповідністю ресурсних можливостей держави потребам населення в соціальному захисті; невисокою якістю послуг та ефективністю заходів соціального захисту; задоволенням соціальних потреб вразливих верств населення неналежним чином. Тому соціальні виплати мають здійснюватися враховуючи суспільну доцільність, економічну обґрунтованість, ефективність системи соціального захисту у поєднанні з соціальною справедливістю.

Загалом, система соціального захисту та соціального забезпечення в Україні характеризується наступними ознаками, які значною мірою визначають напрями та ефективність державних соціальних видатків:

- Різноманітні пільги, соціальні виплати та соціальні послуги в Україні безпосередньо передбачені у 58 законах та більше ніж 120 підзаконних нормативно-правових актах.

- Згідно з чинним законодавством, в Україні існує близько 120 категорій пільговиків, з яких лише 45 визначаються за соціальною ознакою, а 57 – за професійною.

- В Україні налічується понад 130 категорій одержувачів різних соціальних виплат, з яких лише 70 отримують виплати за соціальною ознакою, та близько 50 – за професійною.

- Усі пільгові, в т. ч. соціально незахищені, категорії мають право на більш як 120 видів пільг та понад 60 видів соціальних виплат.

- «Соціальний захист та соціальне забезпечення» є найбільшою видатковою статтею бюджету – навіть більшою, ніж видатки на охорону здоров'я, освіту та економічну діяльність [9].

Висновки з проведеного дослідження. Соціальне забезпечення в нашій державі має відповідати вимогам Європейського кодексу соціального забезпечення, що містить мінімальні стандарти захисту, які держави мають надавати у зв'язку з дев'ятьма традиційними соціальними ризиками: хворобою, безробіттям, старістю, трудовим каліцтвом, професійною хворобою, материнством, інвалідністю, втратою годувальника, утриманням дітей.

Сьогодні основним джерелом фінансового забезпечення соціальної сфери є бюджетні кошти, але вони не можуть в повному обсязі забезпечити соціальні потреби суспільства, тому виникає необхідність залучення додаткових інвестиційних ресурсів. На даному етапі розвитку держави постала потреба виводити соціальну сферу на новий, більш якісний рівень функціонування.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бюджетний моніторинг: аналіз виконання бюджету за 2012 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ibser.org.ua/UserFiles/File/Monitor%20Quarter%202012/KV_IV_2012_Monitoring_ukr.pdf.
2. Висновки щодо виконання державного бюджету України за 2008 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ac-rada.gov.ua>.
3. Висновки щодо виконання державного бюджету України за 2009 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ac-rada.gov.ua>.
4. Висновки щодо виконання державного бюджету України за 2010 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ac-rada.gov.ua>.
5. Висновки щодо виконання державного бюджету України за 2011 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ac-rada.gov.ua>.
6. Висновки щодо виконання державного бюджету України за 2012 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ac-rada.gov.ua>.
7. Ковтун О. А. Роль видатків бюджету в забезпеченні соціально-економічного розвитку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/natural/vznu/eco/2011_2/223-227.pdf.
8. Овчарова Н. В. Аналіз виконання бюджетної політики в соціальній сфері [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uabs.edu.ua/images/stories/docs/K_BOA/Ovcharova_1.pdf.
9. Система соціального захисту та соціального забезпечення в Україні: реальний стан та перспективи реформування [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.irf.ua/files/ukr/programs_law_areas_publ_2028_ua_law.pdf.